

בין אהבה אחת לשנייה

הרומן הראשון של לאה גולדברג הואשם בזמנו בעירוב ז'אנרים לא מקובל ובהיעדר אמירה פוליטית. שי רודין מסביר מה החמיצו המבקרים אז ומה אפשר למצוא בספר היום

שי רודין

לאה גולדברג, מכתבים מנסיעה מדומה, ספריית פועלים, 180 עמ'

הרומנטית של גולדברג חוסמת אותנו מלהתוודע לאמירותיה הפוליטיות הקשות. המכתבים הם פרידה מגרמניה, המייצגת את פרידתה של גולדברג מאירופה. היא כתבה אותם כפי הנראה עם עלייתה ארצה בי 1935, בעודה כואבת את ההידרדרות המוסרית שחוותה אירופה באותם ימים. מי שרואה בהם התרפקות, טועה: "אני הולכת מפה כורה ואין על מה להתגעגע", כותבת רות. גולדברג, אם כן, אינה נרתעת מהספירה הפוליטית או מנקיטת עמדה, אך עמדותיה מובעות במסגרת המכלול ולא כשלעצמן. רות, כותבת המכתבים, יכולה ברגע אחד לכאוב את יחסיה עם עמנואל, וברגע אחר לבכות את חייה הקשים של הזונה הגרמנית שחולפת על פניה ולגנות את המשטר הנאצי שמסמל בעיניה את מות המוסר. ניסיון לצמצם את הטקסט ואת נושאו לענייני רגש ואהבה בלבד, הוא שמוביל - והוביל - לפספוס גדולתו.

סוגיות של מין, מגדר ופוליטיקה נוכחות בטקסט וטוענות אותו במשמעויות נלוות. כידוע, סיפורי מסע הם נרטיב גברי. מעטות הנשים בספרות היוצאות לאודיסיאה, ואם הן מעוות לשבור את חוקי המרחב המגבילים - הן משלמות על כך בחייהן. גולדברג "מתכתבת" עם רומן המסעות הגברי: אם אישה לא יכולה לנסוע במרחב, היא תיסע בתוך נפשה, וזו תחלוף בקלות על פני משוכות המרחב. בכך הקדימה גולדברג את המושג החתרני "המרחב השלישי", המציין מרחב שאינו בינארי, אשר מתקיימות בו תופעות מעורבות שהגמוניה מתקשה לשלוט עליהן ולכיימן. המרחב שהיא משרטטת מאפשר לנו עירוב בין פנים (נפש) לחוץ (נסיעה) ובין מבדה למציאות. כך היא מהתלת הן בהגבלות המרחביות על נשים והן בהגבלות האנריות הנוקשות שבין אוטוביוגרפיה לבדיון. גולדברג, אם כן, אכן שינתה את דמות הרומן (העברי), כפי שחזתה וירגיניה וולף שאישה תעשה.

גולדברג שינתה את דמות הרומן (העברי), כפי שחזתה וירגיניה וולף שאישה תעשה

שיאה של האמירה הפמיניסטית של גולדברג טמון בהחלטה לא רק לכתוב את נפשה של רות, אלא גם לכתוב מכתב בשם עמנואל. מתוך ההיכרות עמו, והידיעה שהוא אינו מסוגל לכתוב כפי שרות היתה רוצה שיכתוב לה, היא מציגה את המכתב הרצוי, היינו מדברת בשמו ומעלימה את קולו. דרך אחרת אינה אפשרית, שהרי, כפי שהיא מציינת בהומור רב, "הכל אני יודעת. יודעת אני, שאתה בן אדם בעל קומה בינונית כאלפי אחרים (...) ושאיך צודק לעלות על מדומי פסגות כדי לעמוד על ירך כתף אל כתף (...) אין בך שום דבר גדול (...) רק מקרה הוא, מקרה אפילו מעליב במקצת, שאני הפיכחית, היודעת, המבינה את הדברים עד הסוף, איני יכולה להגיד לך שאין אתה עולה על שום איש ועל כן אינני אוהבת אותך".

בראיון שהעניקה גולדברג ל"מעריב" ופורסם בינואר 1969 היא טענה כי "האישה היא או סופר או לא סופר". הקריאה המחודשת בספרה "מכתבים מנסיעה מדומה" מוכיחה כי לאה גולדברג היא סופר. ואיזה סופר.

ההוצאה המחודשת של הרומן "מכתבים מנסיעה מדומה", שכתבה לאה גולדברג בשנת 1937, מזכירה לקורא שאוהב את שירתה כי גולדברג היתה גם סופרת. לאחר פרידתה ממשו פרנק כתבה ביומניה (28.4.1932): "אחרי שמשו פרנק כמעט שאינו קיים בשבילי, אני נמצאת כנראה במצב של 'בין אהבה אחת לשנייה'". אפשר כמובן לפרש אמירה זו כאמירה המתייחסת לחיי האהבה שלה, אך אפשר אולי גם לראות בה את יריית הפתיחה של גולדברג, שהחליטה לא להסתפק "רק" בכתיבת שירה אלא לכתוב גם פרוזה. "מכתבים מנסיעה מדומה" היה הפרי הראשון של ההחלטה הזאת, וכעשור אחריו ראה אור הרומן השני של גולדברג, "וזהו האור" (שזכה אף הוא לאחרונה להוצאה מחודשת). שתי היצירות הן יצירות מרתקות ויוצאות דופן. "מכתבים מנסיעה מדומה" הוא רומן מכתבים אימפרסיוניסטי, הבונה את סיפוריה של גיבורה נשית הקרויה רות, הכותבת לאהובה עמנואל מכתבים מנסיעה שערכה לא-ערכה ברחבי אירופה. המכתבים ממחישים את עוצמת האהבה ועוצמת האכזבה שרות חשה, שכן היא מבינה שהקשר לא יצלח, חרף העוצמות הרגשיות של בני הזוג: "מים רבים לא היה עמנואל עם רות, וכשבא היה לה כבר בטחון הפרידה והיא אמרה בעצב אך באומץ, אשר הפליא את שניהם, כי כל מה שהיה לא היה טוב, כי יחסי אדם צריכים להיות פשוטים יותר, ישרים יותר ועמוקים יותר (...). ולה במקום חרש ורושות, ולפחות בהתחלה, לא טרגדיות כי אם שלווה מוזקקה, חופש התנועה ואוויר טהור שאינו מודעל בסבל אהבה ובגידות".

בשעתו התקבל הרומן בקרירות. היה קשה לקוראים לקבל רומן בלתי מגויס, נטול "צבריות", רומן שביך לבין: בין אימפרסיוניזם לזרם תודעה, בלי כל ניסיון להיצמד לעלילה לינארית וברורה. גולדברג הבהירה בראשית הרומן כי מדובר בנסיעה מדומה, ועל כן התקשו הקוראים להחליט אם מדובר ב"סיפור" או אולי ב"מעין אוטוביוגרפיה". לנוכח התגובות הבלתי-יאהדות, גולדברג עצמה טענה כי היא אינה סובלת את הרומן וביקשה שלא יזכירו לה אותו.

מה שמבקריה של גולדברג לא הבינו הוא, כי העירוב הז'אנרי איפשר לה לא רק ליצור סוגה חדשה בספרות העברית (אם כי מיובאת מבחוז) אלא אף לשחק בקוראיה הרגילים לקרוא את שיריה. רומן המכתבים הזה איפשר לגולדברג לשלב בין שתי אמנויות - השירה והפרוזה. המכתבים הם זרם תודעה רגיש של מתבוננת חרת ראייה, המאפשר לקורא לבנות תמונת עולם. זהו הגשר שנדרש לגולדברג כדי לעבור מאהבה אחת לשנייה. אחרי שחצתה אותו, כתבה רומן נפלא.

"מכתבים מנסיעה מדומה" הוא יצירה סוחפת, פיוטית, רגישה, ובכל זאת - למרות המקטרגים - גם פוליטית. הצגתה של גולדברג כאישה שתמיד התאהבה בגברים הלא נכונים, ובילתה את ימיה ואת לילותיה בכתיבת קינות על אהבות לא ממומשות, מצמצמת אמנית גדולה ומותרה אותה ככולה בסטריאוטיפים נשיים. המיתולוגיה

שי רודין הוא דוקטורנט

בחוץ לספרות עברית והשוואתית באוניברסיטת חיפה